

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

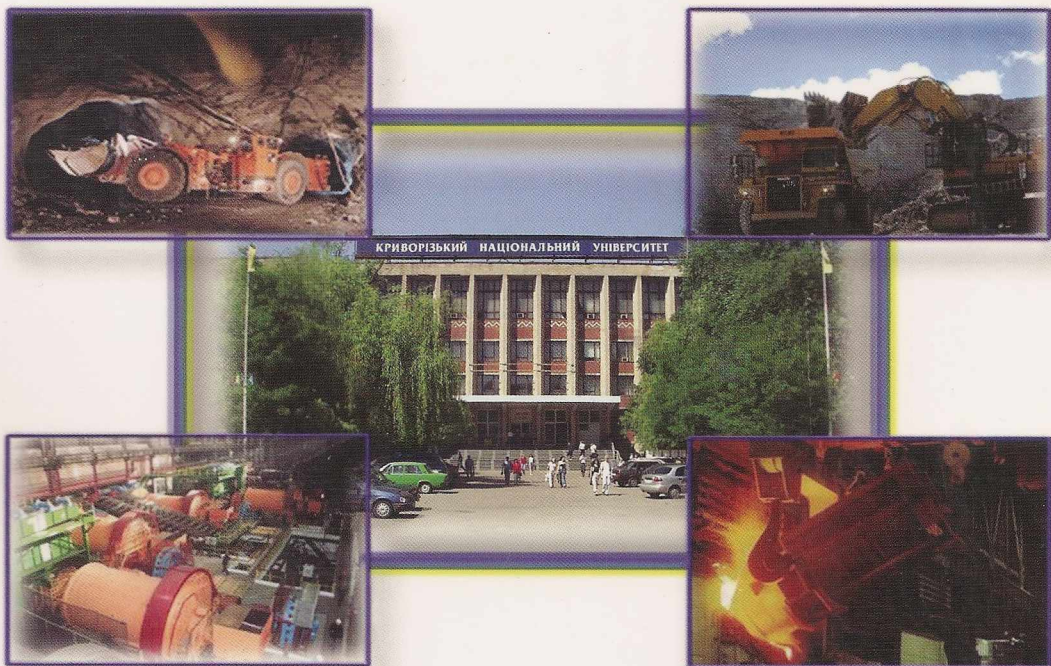
ДВНЗ «КРИВОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»

Міжнародна науково-технічна конференція

Матеріали конференції

**СТАЛИЙ РОЗВИТОК ПРОМИСЛОВОСТІ
ТА СУСПІЛЬСТВА**

Том 2

22-25 травня 2013 року

Кривий Ріг

УДК 37.0 : 7.01

О. І. Шрамко

канд. філос. наук кафедри музикознавства та інструментально-хореографічної підготовки

Криворізький педагогічний інститут

ДВНЗ «Криворізький національний університет»

МИСТЕЦТВО ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ СУТНОСТІ КУЛЬТУРИ

У статті розглядаються питання сутності мистецтва, простежуються взаємозв'язки та співвідношення мистецтва і культури.

Існує безліч трактувань природи й сутності мистецтва, інколи суперечливих, інколи прямо протилежних, що зумовлено не тільки світоглядною позицією, особистою думкою автора, а насамперед, – розмаїттям і багатогранністю самого феномена мистецтва, його унікальною здатністю охоплювати весь світ буття людини, бути завжди поруч і в той же час залишатися загадковим і невловимим. Не піддається сумніву лише той факт, що мистецтво належить світу культури, є однією з найвагоміших її складових і шукати відповідь на питання про сутність мистецтва необхідно починати з усвідомлення його місця і ролі в системі культури.

Автор спирався на дослідження, орієнтовані на цілісність культури і мистецтва як буттєвих або співбуттєвих (Бахтін М.) феноменів, культурологічні розвідки, де відбувся поворот до онтологічної проблематики культури (Аверінцев С, Біблер В., Бистрицький Є., Бичков В., Каган М., Попович М.), осмислення сутності мистецтва як складової культури (роботи Бахтіна М., Безклубенка С., Карміна А., Радугіна А., Рудневої О., Соколова Є. тощо). Проблема «культура і мистецтво» активно осмислюється також в контексті постмодернізму та синергетики (Бевзенко Л., Личковах В., Савельєва М., Свідзинський А., Скуратівський В., Соболев О.). Проте сутність питання взаємозв'язку та співвідношення мистецтва і культури конкретизовано недостатньо, відсутні й роботи, які б давали цілісну інтерпретацію сутності мистецтва як феномена культури, що й зумовило постановку проблеми – конкретизувати уявлення про сутність мистецтва як феномена культури, його місце і роль в системі культури.

Силою, що формує культурне середовище, є діяльність людини, яка, з одного боку, створює культуру, а з іншого, – створюється культурою. Тобто, «культура постає <...> як «світ людини» і як її власна «людська якість», яка втілюється у багатоманітності форм і способів її практичної, духовної та практично-духовної діяльності» [1, с. 7]. У кожному виді людської діяльності культура характеризує ступінь розвитку та виявлення творчих сил людини.

Традиційно ми відносимо мистецтво до духовної сфери культури. Це підтверджується і європейським концептом культури, для якого традиційним вважається погляд на мистецтво як складову духовної культури. Проте існує й інша думка щодо структури людської діяльності і, відповідно, структури культури. Так, один з провідних культурологів і теоретиків мистецтва Росії М. Каган вважає, що «оскільки діяльність людей виступає у трьох основних формах – матеріально-практичній, духовно-теоретичній та практично-духовній – художній, остільки у цілісному полі культури історично диференціюються три відповідні підсистеми – матеріальна культура, духовна культура і художня культура <...>» [1, с. 9]. Свою думку знаний науковець пояснює тим, «що в мистецтві його духовний зміст втілено в матеріальній формі так, що він від неї невідривний і, на відміну від змісту наукових і ідеологічних творів, не може бути «перекодований», тобто виражений в іншій матеріальній формі <...> Отже, духовна й матеріальна сторони мистецтва як зміст і форма художніх образів поєднуються не так, як у предметах духовної й матеріальної культури, і ця їх нерозривність пояснює особливе місце художньо-творчої діяльності в культурі» [1, с. 10 – 11].

Втім, різні погляди на структуру культури не виключають наступного висновку – взаємозв'язок і співвідношення мистецтва і культури визначається взаємозв'язком і співвідношенням художньої діяльності та діяльності людини у її цілісності, єдності всіх її видів.

Спробуємо тепер охарактеризувати сутність художньої діяльності. Художня діяльність – один з видів людської діяльності, предметним буттям якої є мистецтво, що у даному разі виступає як сукупність творів, які репрезентують результати цієї діяльності. Це самостійний вид діяльності людини, організований за естетичним принципом, спрямованим на

обробку, оформлення, ушляхетнення й одухотворення почуттєвої природи людини і навколишнього світу. Мистецтво освоює дійсність під «естетичним інтегралом» (Бахтін М.), при цьому не зводиться до естетичної діяльності, а має свою специфіку і свою унікальну роль в культурі.

Художня діяльність відрізняється від усіх інших видів людської діяльності тим, що вона не знає диференціації – поділення на матеріальне і духовне, теоретичне і практичне, об'єктивне й суб'єктивне тощо. Все, що у всіх інших видах діяльності диференційоване й спеціалізоване, у художній діяльності органічно поєднується, в ній зливаються елементи усіх основних видів людської діяльності. Їх взаємозв'язок і неподільна цілісність є специфікою художньої діяльності, яка вказує на аналогічну структуру культури і мистецтва, що зумовлює особливу місію мистецтва по відношенню до культури.

Звісно, мистецтво не замінює собою жодний з існуючих видів людської діяльності, воно не в змозі це зробити, та й не ставить перед собою подібних цілей, проте відтворює, моделює їх у взаємозв'язку та взаємодоповнюваності, створюючи сутнісну основу єдності явищ і тим самим надаючи цілісності культурі. На думку П. Флоренського, художник відтворює не короткочасний стан, як це робить фотограф, а зливає в єдине ціле вираження, що відносяться до різних відрізків часу, і таким чином, створює гармонічне ціле. Філософ наводить приклади з роботи Бродера Христіансена (Broder Christiansen) «Філософія мистецтва», де зазначено, що портрети, написані видатними голландськими, німецькими та італійськими майстрами, є синтезом різних виражень, що злиті в одну гармонічну єдність. При спогляданні такого твору мистецтва, за Флоренським, ми переходимо до «синтетичної перцепції», на кшталт перцепції тримірного тіла з чотиримірним простором (як нібито предмети були б видні «з четвертого виміру, тобто насамперед не у перспективі, а відразу з усіх сторін, як знає їх наша свідомість»). Для підтвердження свого висновку Флоренський згадує картину «Мертва природа» («Nature morte») Пікассо, де митець спробував представити скрипку з різних точок зору, з усіх сторін, для того, щоб розкрити «всєбічне пластичне внутрішнє життя скрипки, її ритм і динаміку» [3, с. 45].

Тобто, на відміну від усіх інших сфер культури мистецтво представляє її не однобічно, а цілісно, в результаті чого культура епохи, країни, нації виявляється більш повно, безпосередньо і яскраво, ніж у результатах будь-якого іншого виду людської діяльності. Цей висновок підтверджує відомий вислів про мистецтво як дзеркало культури, у якому, як світ у краплині води, відображується її сутність.

Зрозуміло, що мистецтво не є абстрактним поняттям, воно завжди постає у конкретній історичній (національній, етнічній тощо) формі, яка відповідає конкретному типу культури. Але кожного разу мистецтво виступає в ролі його образної моделі, його «портрету». Саме це дозволяє говорити про функцію «самосвідомості» й «коду» культури, яку мистецтво виконує незалежно від усіх своїх інших функцій по відношенню до культури і яка дозволяє проникнути у глибинну суть тієї культури, яку представляє дане мистецтво, пізнати її своєрідність, її відмінність від інших культур, її неповторне обличчя.

Отже, сутність мистецтва полягає, насамперед, у його здатності цілісно відображувати весь спектр буття людини, синтезуючи різні види людської діяльності. Тим самим, мистецтво постає цілісною поліфункціональною системою, що забезпечує єдність культури і відображує її сутність.

Література

1. Каган М. С. Общее представление о культуре / М. С. Каган // Солонин Ю., Соколов Е. Введение в культурологию: [курс лекций]; под ред. Ю. Н. Солонина, Е. Г. Соколова. – СПб., 2003. – С. 6 – 14.
2. Флоренский П. А. Смысл идеализма: [монография] / Павел Александрович Флоренский. – М., 1915. – 96 с.